

KATARZYNA CZERWIŃSKA-KORAL
Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska
e-mail: katarzyna.czerwinska-koral@us.edu.pl
ORCID: 0000-0001-9079-5297

EKONOMIA WSPÓLDZIELENIA W INSTYTUCJACH PRAWA ROLNEGO

SHARING ECONOMY IN AGRICULTURAL LAW INSTITUTIONS

ABSTRACT The article is devoted to the issue of sharing economy in agricultural law. The aim of the article is to try to answer the question whether Polish agricultural law includes legal institutions that fit into the sharing economy system. The article first analyzes the literature in the field of economics and law. Additionally, it analyzes agricultural legal regulations on this topic. After conducting the analysis, the author concluded that in agricultural law regulations one can find examples of legal institutions that fit into the broad concept of the sharing economy and implement its assumptions.

In the first part, the author defined the sharing economy and distinguished its features. In the second part, the author characterized the legal provisions corresponding to the sharing economy in agricultural law. Next, she briefly characterized the legal institutions that corresponded to the features of that economy.

The originality of the article lies in the fact that for the first time in the literature, the topic of sharing in agriculture has been discussed in legal terms.

KEYWORDS: co-sharing, sharing economy, agriculture, leasing, lending, machinery rings, cooperatives, producers, producer groups

SŁOWA KLUCZOWE: współdzielenie, *sharing economy*, rolnictwo, dzierżawa, użyczenie, kółka rolnicze, spółdzielnie, producenci, grupy producentów

WSTĘP

Ekonomia społeczna odróżnia się od pozostałych rodzajów działalności ekonomicznej powiązaniem z wartościami moralnymi i społecznymi. Oparta jest m.in. na wartościach partycypacji i solidarności oraz łączy się z koncepcją zrównoważonego

rozwoju¹. Pojęcie „ekonomia społeczna” jest pojemne i szerokie. W ramach ekonomii społecznej wymienia się: ekonomię współdzielenia, ekonomię współpracy, *sharing economy*, *collaborative economy*, a także *gig economy*, *on-demand economy*, *peer economy*².

W języku polskim pojęcie *sharing economy* funkcjonuje jako ekonomia współdzielenia lub ekonomia współpracy. Wymienione określenia funkcjonują równoległe i często są traktowane jako synonimy – tak też będzie w niniejszym artykule.

Celem artykułu jest przeniesienie rozważań dotyczących ekonomii współdzielenia na dziedzinę prawa rolnego, a następnie diagnoza, czy wśród instytucji prawnych istnieją takie, które pozwolą zastosować ideę ekonomii współdzielenia w rolnictwie.

W literaturze prawa rolnego brak dotychczas rozważań na temat ekonomii współdzielenia w prawie rolnym. Wartością zaś tego artykułu jest to, że po raz pierwszy w literaturze prawniczej dokonano analizy przykładów instytucji prawnych, które wpisują się w sferę ekonomii współdzielenia w ramach prawa rolnego.

EKONOMIA WSPÓŁDZIELENIA – DEFINICJA, CECHY, ZALETY

Ekonomia współdzielenia stawia w centrum dostęp do danego dobra bez konieczności jego posiadania³, przy czym ekonomiści – mówiąc o posiadaniu – mają na myśli formy władania dobrem na podstawie prawa własności⁴. Akt dzielenia się to czynność polegająca na udostępnianiu posiadanych przez nas zasobów innym, a także na przyjmowaniu przez nas samych zasobów niebędących naszą własnością⁵. Innymi słowy, ekonomia współdzielenia zakłada m.in. wspólne użytkowanie

¹ A. Lewandowska, *Ekonomia społeczna i sharing economy w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju*, „Problemy Transportu i Logistyki” 2019, nr 4, s. 8.

² G. Petropoulos, *An Economic Review of Collaborative Economy*, „Policy Contribution Issue” 2017, nr 5, s. 2; J. Morgan, *Why The Collaborative Economy Is Changing Everything*, „Forbes” 16.10.2014 (dostęp: 5.05.2024 r.).

³ R. Belk, *You Are What You Can Access, Sharing and Collaborative Consumption Online*, „Journal of Business Research” 2014, Vol. 67, No 8; L. Ozanne, P. Ballantine, *Sharing as a form of Anti-consumption? An Examination of Toy Library Users*, „Journal of Consumer Behaviour” 2010, Vol. 9; C. Lamberton, R. Rose, *When is Our Better Than Mine?*, „Journal Marketing” 2012, Vol. 76, No 4; F. Bardhi, G. Eckhardt, *Access-Based Consumption, The Case of Car Sharing*, „Journal of Consumer Research” 2012, Vol. 39, No 4.

⁴ Chodzi tu zarówno o prawo własności, jak i uprawnienia właścicielskie wynikające z posiadanych udziałów lub akcji w spółkach.

⁵ R. Belk, *You Are What You Can Access...*, s. 126.

dóbr w myśl zasad: „po co posiadać na własność, skoro można używać”, „dziel się, nie kupuj”, „im więcej się dzielisz – tym więcej masz”, „nie zadłużaj się, by posiadać” czy „dostęp jest ważniejszy niż posiadanie”. Taki rodzaj „obrotu” nie opiera się na zasadach rynkowego konkutowania, lecz zakłada współpracę w różnych obszarach, takich jak wspólne użytkowanie, własność wspólnotowa, dostęp do *know-how*, współwynajem, handel wymienny (również praca za pracę), kultura darów, współdzielenie czy współdzierzawienie dóbr, a nawet udzielanie pożyczek czy finansowanie inwestycji. Zasadniczym celem takiego modelu gospodarowania jest odejście od przenoszenia prawa własności, a mimo to uzyskiwanie prawa dostępu do danego towaru czy usługi w momencie rzeczywistej potrzeby skorzystania z „oferty”. Inaczej – w gospodarce współdzielenia użytkownik płaci tylko za korzyści z tytułu użytkowania produktu bez konieczności posiadania go na własność⁶.

Dokonuje się różnych podziałów *sharing economy*.

Szeroko ujmując, współdzielenie obejmuje wypożyczanie, wynajem, dzielenie się, korzystanie z różnorodnych dóbr, a także korzystanie z zasobów⁷. Można wyróżnić cztery główne kategorie, które obejmuje gospodarka współdzielenia. Są to: 1) recyrkulacja towarów, 2) zwiększenie wykorzystania aktywów trwałych, 3) wymiana usług, 4) udostępnianie aktywów produkcyjnych⁸. Na bazie analizy roli konsumentów i dostawców zasobów oraz sposobów dostarczania/konsumowania zasobów w literaturze ekonomii można spotkać podział ekonomii współdzielenia na współdzieloną konsumpcję, produkcję i finansowanie⁹.

Wskazuje się na następujące cechy ekonomii współdzielenia:

- 1) działanie non-profit lub ewentualnie po symbolicznej cenie;
- 2) strony transakcji (danej społeczności) dokonują jej w większości przypadków bezpośrednio między sobą, co oznacza brak instytucji pośredniczących;
- 3) opieranie się na zaufaniu. Najważniejsza jest wiarygodność obu stron transakcji, gdyż nie ma formalnych regulacji i unormowań w sferze gospodarki współdzielenia;
- 4) zmiana filozofii działania uczestników ekonomii współdzielenia i odejście jej uczestników od własności ku używaniu oraz korzystaniu;

⁶ B. Sztokfisz, *Gospodarka współdzielenia – pojęcie, źródła, potencjał*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2017, nr 6, s. 96.

⁷ W. Musiał, *Użyczenie jako alternatywa dla dzierżawy ziemi rolniczej*, „Wieś i Rolnictwo” 2020, nr 2, s. 83.

⁸ J. Schor, *Deabting the Sharing Economy*, 2014, <https://greattransition.org/publication/debating-the-sharing-economy> (dostęp: 5.05.2024 r.).

⁹ M. Poniatowska-Jaksch, R. Sobiecki (red.), *Sharing economy (gospodarka współdzielenia)*, Warszawa 2016, s. 33–36.

- 5) chęć współpracy pomiędzy jej uczestnikami, dzielenie się posiadanym zasobem, rozumianym jako pewnego rodzaju dobro, oraz jego wymianą w celu zwiększenia efektywności jego wykorzystania¹⁰;
- 6) podejmowane działania są próbą połączenia gospodarowania z budowaniem więzi społecznych, których zasadniczym celem jest wzmocnienie bezpieczeństwa ekonomicznego oraz socjalnego podmiotów indywidualnych¹¹.

Należy wskazać na zalety zastosowania ekonomii współdzielenia:

- 1) możliwość wykorzystania niezagospodarowanych zasobów, co stwarza możliwość dodatkowego dochodu. Taki mechanizm pozwala stronom danej „transakcji” (członkom określonej społeczności) na skorzystanie z zasobów, które w żaden inny sposób nie byłyby tym współuczestnikom dostępne, co w praktyce oznacza swobodny dostęp do zasobów posiadanych przez innych;
- 2) niższe ceny transakcyjne, realne oszczędności wydatkowe, maksymalizacja wydajności oraz zwielokrotnienie potencjału uczestników tych procesów; oszczędność;
- 3) wygoda, szybkość reakcji, elastyczność i swoboda dostępu;
- 4) *sharing economy* jest pewnego rodzaju motywatorem do podejmowania nowych działań, aktywności, a poprzez to pobudza kreatywność i innowacyjność;
- 5) angażowanie się stron transakcji, gdyż użytkownicy danego dobra dają coś od siebie i oczekują na wzajemność;
- 6) budowanie lokalnych społeczności, dostęp do wiedzy i sprawdzonych praktycznych rozwiązań czy poczucie przynależności do ważnego ruchu społecznego;
- 7) zmniejsza się negatywny wpływ na środowisko naturalne, co oznacza wsparcie idei zrównoważonego rozwoju środowiska. Przez współdzielenie zasobów zmniejsza się produkcja, a więc zużycie materiałów i surowców, ponadto mniejsza jest też emisja zanieczyszczeń i gazów cieplarnianych. Ograniczane jest także zapotrzebowanie na energię. Dodatkowo, zmniejsza się liczba wyrzucanych produktów, co prowadzi do mniejszych kosztów utylizacji.

¹⁰ T. Paczkowski, A. Kamela, M. Szyl, *Ekonomia współdzielenia (sharing economy) – narodziny nowego systemu ekonomicznego? Przyszłość szanse i zagrożenia*, (w:) E. Gruszewska (red.), *Współczesne problemy ekonomiczne w badaniach młodych naukowców. Tom 4. Teoria i praktyka*, Białystok 2020, s. 69–70.

¹¹ P. Masiukiewicz, *Sharing economy – alternatywa czy szansa dla banków*, „Bank” 2019, nr 3, s. 9, 17; A. Lewandowska, *Ekonomia społeczna i sharing economy...*, s. 10; T. Paczkowski, A. Kamela, M. Szyl, *Ekonomia współdzielenia (sharing economy) – narodziny nowego systemu ekonomicznego? Przyszłość szanse i zagrożenia*, (w:) E. Gruszewska (red.), *Współczesne...*, s. 69–70.

Dzięki opisywanym zmianom w gospodarowaniu niewykorzystanymi zasobami pojawia się zjawisko spadku produkcji, bez umniejszenia społecznego bogactwa¹².

ODSTĄPIENIE OD ZASADY PRAWA WŁASNOŚCI W GOSPODARSTWIE ROLNYM

Aby zastanawiać się nad możliwością zastosowania gospodarki współdzielenia w prawie rolnym, konieczne jest ustalenie, czy możliwe jest odejście od pojęcia własności gospodarstwa rolnego¹³. Skoro gospodarka współdzielenia zakłada odejście od przywiązania się do własności jako tytułu prawnego dóbr, zasadne jest pytanie o tytuł prawny do składników gospodarstwa rolnego. W tym zakresie od lat toczyła się dyskusja i ukształtowało się kilka poglądów. Przed wejściem w życie Kodeksu cywilnego¹⁴ opowiadano się za tzw. teorią ziemiocentryzmu, zakładającą konstytutywny charakter własności nieruchomości rolnej dla bytu gospodarstwa rolnego¹⁵. Z przepisu art. 55³ k.c. nie wynika jednoznacznie, czy gospodarstwo rolne musi być zorganizowane na gruntach należących do osoby prowadzącej to gospodarstwo¹⁶. Na tym tle pojawiły się w doktrynie różne opinie. Za tym, aby w definicji gospodarstwa rolnego przyjąć kryterium własnościowe, wydają opowiadać się M. Ptaszyk oraz

¹² T. Paczkowski, A. Kamela, M. Szył, *Ekonomia współdzielenia (sharing economy) – narodziny nowego systemu ekonomicznego? Przyszłość szanse i zagrożenia*, (w:) E. Gruszewska (red.), *Współczesne...*, s. 67. W. Zysk, *Wolny handel a ekonomia współdzielenia. W kierunku nowego systemu gospodarowania*, „*Ekonomia XXI Wieku*” 2016, nr 11, s. 40, 44; B. Sztokfisz, *Gospodarka współdzielenia...*, s. 96; W. Musiał, *Użyczenie jako alternatywa...*, s. 83.

¹³ Z badań ujawnionych w literaturze ekonomicznej wynika, że najbardziej rozpowszechnioną formą posiadania składników gospodarstwa rolnego jest własność – por. np. K. Depo, M. Pecyna, *Wpływ form użytkowania maszyn na dochodowość gospodarstw rolnych*, (w:) M. Olszówka, K. Maciąg (red.), *Nauka w służbie przyrodzie – wybrane zagadnienia*, Lublin 2015, s. 154.

¹⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1610); dalej: k.c.

¹⁵ Przemawiało za tym brzmienie ówczesnie obowiązujących przepisów, zwłaszcza rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 listopada 1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia własności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (Dz.U. nr 45, poz. 304). W definicji zawartej w § 2 wymienionego rozporządzenia kryterium własnościowe było wyrażone wprost; por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2000 r., I CKN 1036/99, LEX nr 51799.

¹⁶ D. Łobos-Kotowska, *Gospodarstwo rodzinne. Prawne formy organizacji*, Sosnowiec 2006, s. 22; R. Budzinowski, *W kwestii statusu prawnego gospodarstwa rolnego jako przedsiębiorstwa*, (w:) A. Dańko-Roesler, J. Jacyszyn, M. Pazdan, W. Popiołek (red.), *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Aleksandrowi Oleszce*, Warszawa 2012, s. 49–50.

Z. Radwański¹⁷. Odmienne stanowisko zajmuje natomiast R. Budzinowski, w którego przekonaniu gospodarstwo rolne nie jest w art. 55³ k.c. traktowane jako jednostka własnościowa, bowiem w definicji tej nie przesądza się tytułu władania gruntami i innymi składnikami wchodzącymi w skład gospodarstwa rolnego. Gospodarstwo rolne może być zorganizowane na nieruchomościach (rolnych) tak stanowiących własność osoby je prowadzącej, jak i będących np. przedmiotem dzierżawy¹⁸.

Współcześnie w większości uznaje się, że gospodarstwo rolne może także funkcjonować na podstawie składników, w stosunku do których prowadzącemu nie przysługuje tytuł właścicielski, i uznaje się, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby do katalogu składników gospodarstwa rolnego zaliczyć inne – poza własnością – prawa rzeczowe i obligacyjne do nieruchomości, a nawet posiadanie (także zależne oraz samoistne bez tytułu prawnego)¹⁹. W skład gospodarstwa rolnego mogą wchodzić prawa na dobrach niematerialnych, wierzytelności i rzeczy będące przedmiotem własności i inne prawa rzeczowe i prawa obligacyjne (najem, dzierżawa, użyczenie, leasing itd.)²⁰.

INSTYTUCJE PRAWNE SHARING ECONOMY W PRAWIE ROLNYM – PRZYKŁADY

Biorąc pod uwagę współczesne poglądy o możliwym różnym tytule prawnym do składników gospodarstwa rolnego, nic nie stoi na przeszkodzie, aby dostrzec elementy gospodarki współdzielenia w prawie rolnym. Co więcej, instytucje odpowiadające ekonomii współdzielenia w prawie rolnym można skategoryzować. Po pierwsze, można wyróżnić przykłady regulacji zarówno tradycyjnych, jak i nowoczesnych – bardziej podążających za nowymi trendami w ekonomii. Po drugie, da

¹⁷ M. Ptaszyk, *Nowe zasady obrotu nieruchomościami rolnymi inter vivos*, „Państwo i Prawo” 1991, z. 7; Z. Radwański, *Prawo cywilne*, Warszawa 2003, s. 117.

¹⁸ R. Budzinowski, *Pojęcie gospodarstwa rolnego według Kodeksu cywilnego (rozważania na tle art. 55³ k.c.)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1991, z. 3, s. 61 i 62; *tenże*, *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Poznań 1992, s. 88, oraz J. Górecki, *Gospodarstwo rolne jako przedmiot zastawu*, „Rejent” 2003, nr 4, s. 52; D. Kokoszka, *Gospodarstwo rolne. Zagadnienia konstrukcyjne*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2008, z. 4, s. 1029.

¹⁹ E. Niezbecka, (w:) A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna*, Warszawa 2009, s. 28; R. Budzinowski, *Koncepcja gospodarstwa rolnego...*, s. 80. W orzecznictwie np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2000 r., III CKN 1387/00, LEX nr 533904; wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 5 marca 2009 r., I SA/OI 481/08, LEX nr 509010.

²⁰ E. Gniewek, *Podstawy prawa cywilnego i handlowego*, Wrocław 1998, s. 27–28; D. Kokoszka, *Gospodarstwo rolne...*, s. 1030; tak też – co do inwentarza J. Górecki, *Gospodarstwo rolne...*, s. 52.

się wyróżnić regulacje dotyczące współpracy rolników na różnym poziomie, w zakresie produkcji rolnej oraz w zakresie marketingu i handlu. Po trzecie, można dokonać podziału na współpracę na podstawie wspólności praw, umów dotyczących korzystania z rzeczy i organizowania się.

Rozwijając ostatni z wymienionych rodzaj kategorii, wypada rozpocząć od instytucji prawnorolnych z zakresu *sharing economy* opartych o wspólność praw. Przykładem wspólności praw może być: współdzierzawa²¹, współnajem²², współleasing, współużyczenie albo inne wspólne prawo pozwalające na korzystanie z rzeczy (współkorzystanie na podstawie umowy nienazwanej)²³. Z taką sytuacją możemy mieć do czynienia, gdy dla korzyści wynikających z gospodarki współdzielenia rolnicy decydują się na wspólne prowadzenie gospodarstwa rolnego, czy to w całości czy tylko w pewnym zakresie, np. wspólny najem przestrzeni czy zawarcie umowy leasingu maszyn rolniczych. Wówczas mamy do czynienia ze wspólnymi prawami. Jest to wspólność praw wynikających ze stosunku zobowiązaniowego, z praw ograniczonych rzeczowych²⁴, prawa użytkowania wieczystego, czy wreszcie zupełnie inne prawo (uprawnienie) uzyskane przez kilka osób na podstawie konkretnego przepisu prawa.

Polskie ustawodawstwo cywilne nie zawiera przepisów o wspólności praw, na których tle przepisy o współwłasności regulowałyby jedynie jeden szczególny wypadek takiej wspólności (art. 195 i n. k.c.). Niejednokrotnie posługuje się natomiast techniką odesłania do przepisów o współwłasności, a poza tym, gdy występuje wspólność innego prawa aniżeli prawo własności, a takiego odesłania brak. Zachodzi zatem konieczność szczegółowego uregulowania zasad współpracy (współdzielenia) w umowie łączącej strony, a w przypadku braku takiej regulacji jest możliwość stosowania do tej wspólności przepisów o współwłasności w drodze analogii²⁵.

Drugi typ instytucji prawnych w prawie rolnym, które mogą być odpowiedzią na gospodarkę współdzielenia w rolnictwie, to szczególnie rodzaj umów dotyczących udostępniania korzystania z rzeczy, zwłaszcza gruntu rolnego.

²¹ K. Zadkiewicz, (w:) K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, Warszawa 2015.

²² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 13 czerwca 2014 r., I ACa 514/14, Legalis.

²³ Np. umowa, której przedmiotem jest korzystanie z pojazdu wraz z operatorem (kierowcą), nosi cechy umowy mieszanej (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 czerwca 2009 r., V ACa 128/09, Legalis).

²⁴ Prawo użytkowania z art. 252 k.c. może przysługiwać kilku osobom (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 1982 r., II UR 7/82, Legalis).

²⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 1973 r., III CRN 424/72, OSNC 1974, nr 1, poz. 14; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 1978 r., I CR 57/78, OSP 1979, nr 9, poz. 163; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 1980 r., III CZP 11/80, OSNC 1980, poz. 139.

Zgodnie z art. 708 k.c. przepisy działu II dotyczącego dzierżawy stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy osoba biorąca nieruchomość rolną do używania i pobierania pożytków nie jest obowiązana do uiszczania czynszu, lecz tylko do ponoszenia podatków i innych ciężarów związanych z własnością lub z posiadaniem gruntu. Na podstawie tej umowy dochodzi do oddania nieruchomości rolnej do używania i pobierania pożytków w zamian za ponoszenie ciężarów związanych z własnością lub posiadaniem. Odpłatność tej umowy polega na korzyści finansowej, jaką odnosi osoba oddająca nieruchomość rolną do używania, polegającej na zwolnieniu z obowiązku ponoszenia świadczeń publicznoprawnych. Nie jest to umowa dzierżawy. W doktrynie stosunek prawny powstały w oparciu o taką umowę nazywany jest beczynszowym używaniem nieruchomości lub beczynszowym użytkowaniem nieruchomości²⁶. Regulacja art. 708 k.c. ma zastosowanie tylko w przypadku beczynszowego używania nieruchomości rolnej, a nie innego przedmiotu. W odniesieniu do innych przedmiotów umowa o beczynszowe używanie jest umową nienazwaną, do której przepisy o dzierżawie nie mogą być stosowane odpowiednio (z mocy art. 708 k.c.), a co najwyżej w drodze analogii²⁷.

Przez umowę użyczenia użyczający zobowiązuje się zezwolić biorącemu, przez czas oznaczony lub nieoznaczony, na bezpłatne używanie oddanej mu w tym celu rzeczy (art. 710 k.c.). Zwyczajowo użyczenie w rolnictwie i w gospodarstwach rolnych polegało na doraźnym oddaniu sąsiadowi w użytkowanie potrzebnego narzędzia rolniczego, rzadziej maszyny lub konia, do pracy w polu czy do zaprzęgu. Użyczający nie otrzymywał z tego tytułu zapłaty, lecz mógł liczyć warunkowo na wzajemność otrzymania określonego dobra (rzeczy), na różne formy pomocy lub na podtrzymanie, czy też poprawę stosunków sąsiedzkich²⁸. Użyczenie nieruchomości rolnych nadal jest stosowane i choć użyczający nie otrzymuje żadnej finansowej rekompensaty, to uzyskuje korzyść w postaci braku utraty nieruchomości, braku pozostawienia tego gruntu bez użytkowania. Zarazem właściciel nie ponosi kosztów z tytułu posiadania gruntu. Biorący w użyczenie zaś odnosi korzyści w postaci taniego uzyskania gruntu do korzystania (uprawy).

Użyczenie może również dotyczyć ruchomości w postaci drobnych narzędzi i zestawów uprawnych (sąsiedzkie użyczenie).

²⁶ A. Lichorowicz, (w:) J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego. Tom 8. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, Warszawa 2011, nb 118, s. 252; ostatnio A. Suchoń, (w:) M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450–1088*, Legalis/el. 2016, art. 708 k.c., nb 1; A. Lichorowicz, P. Blajer, (w:) P. Czechowski (red.), *Prawo rolne*, Warszawa 2015, s. 255–256.

²⁷ G. Matusik, (w:) K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 32, Legalis/el. 2024.

²⁸ W. Musiał, *Użyczenie jako alternatywa...*, s. 83.

Kolejny rodzaj instytucji prawnorolnych w ekonomii współdzielenia stanowią wspólnie zorganizowanie się, tworzenie różnych wspólnot i grup współpracy.

Pierwszym przykładem może być wspólne działanie na zasadzie spółki prawa cywilnego. Zgodnie z art. 860 § 1 k.c. przez umowę spółki wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów. Takim celem może być prowadzenie gospodarstwa rolnego albo jakiegoś przedsięwzięcia w ramach prowadzenia gospodarstwa rolnego (np. utwardzenie drogi dojazdowej do pola). Wspólność celu w spółce prawa cywilnego oznacza, że ma on być podzielany (umówiony) przez wszystkich wspólników, to jest wszyscy wspólnicy mają zobowiązać się dążyć do tego samego celu²⁹. Przepisy dotyczące spółki cywilnej mogą mieć zastosowanie również do wspólnego zakupu specjalistycznych narzędzi, maszyn rolniczych, nawozów i środków ochrony roślin, które następnie będą służyć do wspólnego użytku.

Drugim przykładem może być podjęcie wspólnych działań mających na celu łączenie się rolników poprzez utworzenie spółdzielni. Zgodnie z art. 1 § 1 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze³⁰ spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą. Przedmiotem działalności rolniczej spółdzielni produkcyjnej jest prowadzenie wspólnego gospodarstwa rolnego oraz działalności na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków (art. 138 ustawy – Prawo spółdzielcze). Wyróżnia się spółdzielnie rolników i związki spółdzielni rolników działających na podstawie przepisów ustawy z dnia 4 października 2018 r. o spółdzielniach rolników³¹ (art. 2 i 9). Spółdzielnia jest jednostką organizacyjną, kategorią społeczną opartą na przynależności do niej (członkostwie) pewnej grupy ludzi (szerzej – osób fizycznych lub prawnych). Jest to tym samym zrzeszenie osób, a nie forma składników majątkowych, będące formą ekspresji i społeczno-gospodarczej aktywności jednostek ludzkich; zrzeszenie spółdzielcze jest zawiązywane przez nie dla osiągnięcia określonego wspólnego celu. Ważną cechą będącą elementem definicji legalnej spółdzielni jest to, że jest to korporacja tworzona dla osiągnięcia określonego celu. Według uzasadnienia do projektu ustawy o spółdzielniach rolników ma ona służyć wzmocnieniu roli spółdzielczości w rolnictwie, tj. roli szerokiej kooperacji w zakresie wspólnego prowadzenia działalności rolniczej. W uzasadnieniu projektu ustawy podkreślono, że różnice między spółdzielniami rolniczymi działającymi na

²⁹ A. Nowacki, (w:) K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 32, Legalis/el. 2024.

³⁰ Tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 593.

³¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 372.

podstawie przepisów ustawy – Prawo spółdzielcze a spółdzielniami rolników mają polegać przede wszystkim na tym, że uregulowane w ustawie o spółdzielniach rolników spółdzielnie produkcji rolnej i spółdzielnie kółek rolniczych obejmują jedynie wybrany, względnie wąsko sprofilowany zakres działalności, zdefiniowany dla rolniczej spółdzielni produkcyjnej jako prowadzenie wspólnego gospodarstwa rolnego oraz działalności na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków, a dla spółdzielni kółek rolniczych jako świadczenie usług dla rolnictwa i innych rodzajów usług wynikających z potrzeb środowiska wiejskiego i, fakultatywnie, jako prowadzenie gospodarstwa rolnego. Regulacja w ustawie o spółdzielniach rolników ma natomiast szerzej traktować wspólnie prowadzoną działalność rolniczą i odnosić się do zacieśnienia kooperacji rolników także w zakresie koncentracji podaży, marketingu, działań optymalizujących koszty produkcji oraz działań zwiększających dochodowość rolnictwa. Spółdzielnie rolników mają być sposobem na wzmacnianie pozycji producentów rolnych na rynku oraz niwelowanie zagrożeń, jakie przynosi coraz bardziej wymagające otoczenie gospodarcze³².

Należy wskazać wreszcie na organizowanie się producentów w grupy producentów rolnych i ich związki. Jak wynika z art. 2 ustawy z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz zmianie innych ustaw³³, osoby fizyczne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej oraz osoby prawne, które w ramach działalności rolniczej prowadzą gospodarstwo rolne w rozumieniu przepisów o podatku rolnym lub dział specjalny produkcji rolnej, mogą organizować się w grupy producentów rolnych do realizacji co najmniej jednego celu spośród następujących:

- 1) dostosowanie produktów rolnych i procesu produkcyjnego do wymogów rynkowych;
- 2) wspólne wprowadzanie towarów do obrotu, w tym przygotowanie do sprzedaży, centralizacja sprzedaży i dostawy do odbiorców hurtowych;
- 3) optymalizacja kosztów produkcji oraz stabilizowanie cen producentów.

Grupy producentów rolnych mogą także realizować inne cele, w szczególności takie jak:

- 1) ustanowienie wspólnych zasad dotyczących informacji o produkcji ze szczególnym uwzględnieniem zbiorów i dostępności produktów rolnych;
- 2) rozwijanie umiejętności biznesowych i marketingowych;

³² J. Bieluk, A. Doliwa, B. Jeżyńska, *Ustawa o spółdzielniach rolników. Komentarz*, Legalis/el. 2020.

³³ Tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1145.

- 3) organizowanie i ułatwianie wprowadzania innowacji;
- 4) prowadzenie procesu produkcyjnego z uwzględnieniem zasad ochrony środowiska naturalnego.

ZAKOŃCZENIE

Omówione zostały jedynie przykładowe instytucje prawnorolne, które wpisują się w obszar *sharing economy*. W praktyce występują jeszcze inne działania obejmujące różne sfery, które można zaliczyć do ekonomii współdzielenia, które są bardziej tradycyjne, jak chociażby pomoc wzajemna przy pracach polowych, np. zbiór owoców, pielęgnacja warzyw i przewóz (transport), sąsiedzka wymiana produktów rolnych (głównie ogrodniczych), pomoc w zakresie remontów i napraw, w tym w gospodarstwie rolnym (zagrodzie), współpraca w opiece nad ludźmi starymi, chorymi itp.³⁴. Jest to współpraca mniej zinstytucjonalizowana. Można zauważyć, że w praktyce pojawiają się na wzór francuski czy niemiecki wspólnoty maszynowe i inne tego typu wspólne przedsięwzięcia. Takie działania, choć nowoczesne, nie mają szczególnych podstaw prawnych i rolnicy zawierają wówczas umowy nienazwane.

Scharakteryzowane wyżej przykłady instytucji prawnych wpisują się w szeroką formułę ekonomii współdzielenia i odpowiadają jej założeniom. W szczególności są współpracą bezpośrednio między rolnikami, opierają się na wiarygodności, zaufaniu, zakładają odejście od wyłącznej własności w kierunku do jakiejś innej formy posiadania (współposiadania) i wreszcie, mają na celu: zwiększenie efektywności wykorzystania rzeczy, która jest dzielona, zmniejszenie kosztów produkcji rolnej, wzmocnienie bezpieczeństwa ekonomicznego oraz socjalnego podmiotów indywidualnych.

REFERENCES

- Bardhi F, Eckhardt G., *Access-Based Consumption, The Case of Car Sharing*, "Journal of Consumer Research" 2012, Vol. 39, No 4
- Belk R., *You Are What You Can Access, Sharing and Collaborative Consumption* Online, "Journal of Business Research" 2014, Vol. 67, No 8
- Bieluk J., Doliwa A., Jeżyńska B., *Ustawa o spółdzielniach rolników. Komentarz*, Legalis/el. 2020
- Budzinowski R., *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Poznań 1992
- Budzinowski R., *Pojęcie gospodarstwa rolnego według Kodeksu cywilnego (rozważania na tle art. 55³ k.c.)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1991, z. 3

³⁴ W. Musiał, *Użyczenie jako alternatywa...*, s. 83.

- Budzinowski R., *W kwestii statusu prawnego gospodarstwa rolnego jako przedsiębiorstwa*, (w:) A. Dańko-Roesler, J. Jacyszyn, M. Pazdan, W. Popiołek (red.), *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Aleksandrowi Oleszce*, Warszawa 2012
- Depo K., Pecyna M., *Wpływ form użytkowania maszyn na dochodowość gospodarstw rolnych*, (w:) M. Olszówka, K. Maciąg (red.), *Nauka w służbie przyrodzie – wybrane zagadnienia*, Lublin 2015
- Gniewek E., *Podstawy prawa cywilnego i handlowego*, Wrocław 1998
- Górecki J., *Gospodarstwo rolne jako przedmiot zastawu*, „Rejent” 2003, nr 4
- Kokozska D., *Gospodarstwo rolne. Zagadnienia konstrukcyjne*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2008, z. 4
- Lamberton C., Rose R., *When is Our Better Than Mine?*, “Journal Marketing” 2012, Vol. 76, No 4
- Lewandowska A., *Ekonomia społeczna i sharing economy w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju*, „Przegląd Transportu i Logistyki” 2019, nr 4
- Lichorowicz A., (w:) J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego. Tom 8. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, Warszawa 2011
- Lichorowicz A., Blajer P., (w:) P. Czechowski (red.), *Prawo rolne*, Warszawa 2015
- Łobos-Kotowska D., *Gospodarstwo rodzinne. Prawne formy organizacji*, Sosnowiec 2006
- Masiukiewicz P., *Sharing economy – alternatywa czy szansa dla banków*, „Bank” 2019, nr 3
- Matusik G., (w:) K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 32, Legalis/el. 2024
- Morgan J., *Why The Collaborative Economy Is Changing Everything*, “Forbes” 16.10.2014 (dostęp: 5.05.2024 r.)
- Musiał W., *Użyczenie jako alternatywa dla dzierżawy ziemi rolniczej*, „Więś i Rolnictwo” 2020, nr 2
- Niezbecka E., (w:) A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna*, Warszawa 2009
- Nowacki A., (w:) K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 32, Legalis/el. 2024
- Ozanne L., P. Ballantine *Sharing as a form of Anti-consumption? An Examination of Toy Library Users*, “Journal of Consumer Behaviour” 2010, Vol. 9
- Paczkowski T., Kamela A., Szył M., *Ekonomia współdzielenia (sharing ekonomy) – narodziny nowego systemu ekonomicznego? Przyszłość szanse i zagrożenia*, (w:) E. Gruszevska (red.), *Współczesne problemy ekonomiczne w badaniach młodych naukowców. Tom 4. Teoria i praktyka*, Białystok 2020
- Petropoulos G., *An Economic Review of Collaborative Economy*, “Policy Contribution Issue” 2017, nr 5
- Poniatowska-Jaksch M., Sobiecki R. (red.), *Sharing economy (gospodarka współdzielenia)*, Warszawa 2016
- Ptaszyk M., *Nowe zasady obrotu nieruchomościami rolnymi inter vivos*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 7
- Radwański Z., *Prawo cywilne*, Warszawa 2003
- Schor J., *Debating the Seching Economy*, 2014, <https://greattransition.org/publication/debating-the-sharing-economy> (dostęp: 5.05.2024 r.)
- Suchoń A., (w:) M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450–1088*, Legalis/el. 2016
- Sztokfisz B., *Gospodarka współdzielenia – pojęcie, źródła, potencjał*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2017, nr 6
- Zaradkiewicz K., (w:) K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, Warszawa 2015
- Zysk W., *Wolny handel a ekonomia współdzielenia. W kierunku nowego systemu gospodarowania*, „Ekonomia XXI Wieku” 2016, nr 11